

NEPLATENÁ PRÁCA A JEJ VÝZNAM PRI MERANÍ MAKROEKONOMICKEJ AKTIVITY

UNPAID WORK AND HER IMPORTANCE IN MEASURING OF MACROECONOMIC ACTIVITY

HRONEC, M. – KOLLÁR, J. – KUBIŠOVÁ, E.

Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta, Tajovského 10, 975 90 Banská Bystrica

Key words : gross domestic product, government expenditure, consumption, investments, unpaid work, performance of the economy

Abstract:

Gross domestic product is the basic indicator through which it is possible to express the performance of the economy. Gross domestic product can be measured by several methods that are used in practice. The most commonly used way of expressing the value of gross domestic product is method of expenditure, which summarizes the total value of expenditure on buying final goods during one year. The paper deals with quantifying the value of gross domestic product in the Slovak republic during the period 2000 - 2012. Article deals with the quantification estimate of unpaid work in 2011, contributing to a more accurate value of gross domestic product. The research results VEGA 1/1141/11, which currently continues the project VEGA 1/0935/13, contribute greatly in quantification of gross domestic product in Slovakia. It turns out that the volume of unpaid work in the Slovak economy has an increasing trend, which should in the future lead to the taking into account of the quantification of the value of gross domestic product, not only in the Slovak republic.

Úvod

Hodnota hrubého domáceho produktu (HDP) predstavuje jeden zo základných ukazovateľov, prostredníctvom ktorého je možné merať makroekonomickú aktivitu danej ekonomiky za určité obdobie, spravidla za jeden rok. V praxi sa využíva niekoľko prístupov, ktoré vychádzajú z rozdielnej metodiky vyčíslenia jeho veľkosti. Najpoužívanejším spôsobom vyjadrenia hodnoty HDP je výdavková metóda, ktorá sumarizuje celkový objem výdavkov na finálne statky pri danej cenovej hladine počas sledovaného obdobia. Príspevok sa zaoberá kvantifikáciou hodnoty hrubého domáceho produktu v podmienkach Slovenskej republiky výdavkovou metódou za obdobie rokov 2000 – 2012. V príspevku je zároveň odhanutý podiel

veľkosti neplatenej práce na hrubom domácom produkte za rok 2011. Zistené výsledky výskumu VEGA 1/1141/11, na ktorý v súčasnosti nadväzuje projekt VEGA 1/0935/13, vo veľkej miere prispievajú k spresňovaniu výpočtu hodnoty HDP na Slovensku. Spracovaný príspevok otvára priestor pre ďalšie rozpracovanie v oblasti významu a vývoja neplatenej práce v SR a vo svete. Ukazuje sa, že objem neplatenej práce má v slovenskej ekonomike nezanedbateľný podiel na HDP, čo by malo v budúcnosti viesť k jej zohľadňovaniu pri vyčísľovaní hodnoty HDP nielen na Slovensku.

1.1 Hrubý domáci produkt a jeho význam pre národnú ekonomiku

Dosahovanie dlhodobu udržateľného tempa ekonomického rastu je možné v súčasnosti považovať za jeden zo základných makroekonomických cieľov spojených so stabilizačnou funkciou štátu. Hodnota HDP zároveň predstavuje oficiálne zachytenú hodnotu všetkých výrobkov a služieb, ktoré sú vyprodukované v rámci geografických hraníc krajiny počas sledovaného obdobia. Jeho dynamika je podmienená viacerými faktormi, ktoré ho ovplyvňujú z vnútra danej ekonomiky a rovnako aj činitele vonkajšieho prostredia, ktoré svojou aktivitou ovplyvňujú jeho hodnotu. S nárastom hodnoty HDP spravidla dochádza k zlepšovaniu ekonomických podmienok v krajine, ktoré sú spojené najmä so zmenami v úrovni zamestnanosti a cenovej hladiny. Negatívne tempo ekonomického rastu, ktoré je sprevádzané poklesom úrovne HDP za podmienok *ceteris paribus* dochádza k zhoršovaniu ekonomického prostredia, čo môže v dlhodobejšom horizonte viesť k utlmovaniu ekonomických aktivít a následne k ekonomickej recesii. Fázu recesie môžeme považovať za jednu z najzávažnejších fáz ekonomického cyklu, ktorá narúša makroekonomickú stabilitu (rovnováhu) národného hospodárstva. „Makroekonomická rovnováha je významnou podmienkou udržateľného rastu, tvorby nových pracovných miest a nízko inflačného prostredia. Napomáha pozitívnym očakávaniam, zjednodušuje štrukturálne zmeny a prílív priamych zahraničných investícií, vedie k lepšiemu fungovaniu finančného sektora a nízkym úrokovým sadzbám. Naproti tomu značná makroekonomická nerovnováha prispieva k vnútornému a zahraničnému dlhu a ohrozuje ekonomický rast a rast životnej úrovne tým, že odčerpáva prostriedky na dlhovú službu, posilňuje inflačné tlaky a vyvoláva neistotu doma aj v zahraničí.“ (Spěváček, Rojíček, Vintrová, Zamrazilová, Žďárek, 2012, s. 223)

Pozitívne tempo ekonomického rastu môže svojimi dôsledkami zlepšovať podmienky národného hospodárstva, čo sa môže v neposlednom rade pričiniť o zlepšovanie makroekonomickej rovnováhy, ktorej obnovovanie je aktuálnou témou v takmer všetkých

ekonomikách na svete. Jednou z najaktuálnejších výziev pre ekonomickú teóriu a prax je riešenie problémov spojených práve s globálnou nerovnováhou. Tento problém sa považuje za jeden z najdôležitejších faktorov vedúcich ku krízovým procesom, akých sme svedkami aj v súčasnom období. V súčasnosti je vhodné, aby sa identifikovali príčiny globálnej nerovnováhy a opätovne sa prostredníctvom hospodárskej praxe navodzovala makroekonomická rovnováha, ktorej najväčšiu „rozkolísanosť“ je možné vnímať v zmenách hrubého domáceho produktu, ktorý môžeme považovať za najpodstatnejšie meradlo výkonu ekonomickej aktivity.“ (Lisý, 2013)

Ako sme naznačili hodnotu hrubého domáceho produktu ovplyvňujú viaceré činitele. Jeden z podstatných vplyvov na celkovú úroveň outputu ekonomiky je výkon hospodárskej politiky štátu, ktorej aktivita determinuje rozhodnutia všetkých subjektov v danej ekonomike od spotrebiteľov, až po zahraničných investorov. Hospodársku politiku štátu môžeme považovať za jednu z určujúcich aktivít, ktorá môžu prispievať obnove makroekonomickej rovnováhy prostredníctvom jej výkonu a rozhodnutí, ktoré v súčasných ekonomických podmienkach nie je jednoduché správne a včasne formovať.

Podľa Slaného (1993, s. 3) „hospodárska politika predstavuje činnosť, pri ktorej nositelia hospodárskej politiky (spravidla vláda, ale nie len ona) využíva určité nástroje a zverenú právomoc, k tomu, aby ovplyvňovala ekonomický a sociálny vývoj (ekonomiku ako celok, alebo jej časti), pričom sa snaží dosiahnuť určité ekonomické ciele. Vláda napríklad zavádza alebo ruší dane, zostavuje štátny rozpočet, realizuje opatrenia, ktoré majú stimulovať export, alebo rozvoj súkromného sektoru a podobne“ Slaný, Žák (1999) ďalej zdôrazňujú, že samotný pojem hospodárska politika v sebe koncentruje dva relatívne samostatné pojmy, a to hospodárstvo a politiku. Historický vývoj ukazuje, že medzi nimi existuje úzka vzájomná súvislosť. Je možné, že z krátkodobého hľadiska môžu v niektorých oblastiach prevažovať opatrenia, ktoré sú motivované politickými ambíciami a cieľmi. Pokiaľ tomu tak nie je, v dlhšom období dochádza k prevahe jedného druhu opatrenia na úkor druhého (predovšetkým prevahe politických opatrení), dochádza v spoločnosti k stagnácii, či spätnému posunu. Nosným problémom hospodárskej politiky je vedecká analýza hospodárskopolitickej činnosti. Hospodárska politika by sa mala zaoberať najmä stanovením cieľov a vymedzením nástrojov, ako dosahovať najmä ekonomické ciele v prospech spoločnosti. „Ústrednou otázkou v súčasnosti, ktorá sa dostáva do popredia je, kde začínajú a kde končia hranice štátnych zásahov do ekonomiky. Dlhodobá skúsenosť ukazuje, že štát môže ekonomiku poškodiť buď preto, že do nej zasahuje príliš málo, alebo preto, že do nej

zasahuje príliš veľa. Je vhodné poznamenať, že kríza posledných rokov, posilnila snahy o štátne intervencie do hospodárskeho života.“ (Jurečka, 2013, s. 326)

Výkon hospodárskej politiky by mal byť zameraný najmä na dosahovanie dlhodobých cieľov, ktoré podporujú rast potenciálnych ekonomických možností, ktorý je limitujúcim faktorom reálneho ekonomického rastu, ktorý nie je možné dlhodobo udržať bez podpory rastu potenciálnej úrovne. K podpore rastu potenciálnych možností ekonomiky by malo dochádzať v dlhodobejšom horizonte aj podporou strany agregátnej ponuky t. j. aj malých a stredných podnikov, ktoré sa pričiňujú o rozvoj regiónov a v neposlednom rade prispievajú aj k rozvoju krajiny. (Foltys, 2012)

1.2 Nástroje hospodárskej politiky

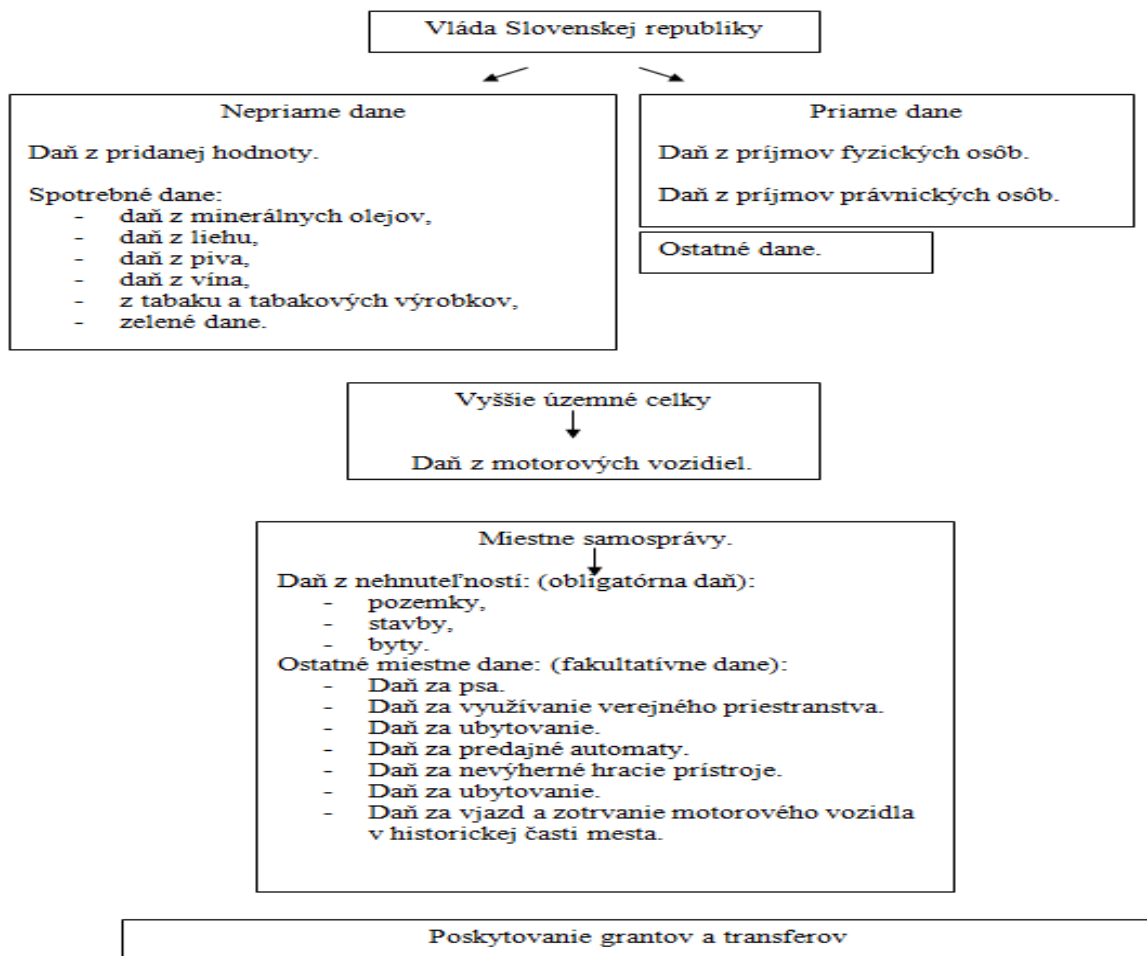
V nadväznosti na predchádzajúcu podkapitolu sa v tejto časti príspevku zameriame na vymedzenie nástrojov hospodárskej politiky, ktoré môžu byť využívané v súčasnosti pri formovaní hospodársko-politických rozhodnutí. Dôraz budeme klásť na možnosti využívania hospodársko-politických nástrojov v podmienkach Slovenskej republiky, ktorá predstavuje objekt analýzy makroekonomickej aktivity. Za hlavného aktéra vrcholovej hospodárskej politiky v podmienkach Slovenska môžeme považovať ústrednú vládu, ktorá formuje hospodársku politiku na základe zverenej právomoci a jej zodpovedajúcich kompetencií, ktorej podstatu tvorí výkon fiškálnej politiky. Je vhodné poznamenať, že oblasť výkonu menovej politiky v krajinách eurozóny je výrazne obmedzovaná a podlieha koordinácii Európskej centrálnej banky, ktorá zodpovedá za jej výkon. „Ako náhle sa krajina stane súčasťou menovej únie, prichádza o jeden z dvoch makroekonomických nástrojov – menovú politiku, zatiaľ čo druhý nástroj fiškálna politika naďalej zostáva štátu v plnej kompetencii. Znamená to, že fiškálna politika má byť štátom využívaná dvojnásobne? (Baldwin, Wyplosz, 2009, s. 42) Odpoveď na uvedenú otázku musia patrične zodpovedať nositelia, ktorí nesú zodpovednosť za realizáciu hospodárskej politiky. Výkon hospodárskej politiky využívaním fiškálnych nástrojov môžeme považovať za rozhodujúcu činnosť hospodárskej politiky, ktorá svojimi účinkami vplýva na makroekonomickú aktivitu a stabilitu ekonomiky. Za základné funkcie výkonu fiškálnej politiky bývajú vo všeobecnosti považované:

- stabilizačná, ktorej podstatou je pôsobiť na rovnomerný rast ekonomiky pri „zdravej” miere inflácie, vysokej úrovni zamestnanosti, vyrovnanej platobnej bilancii,
- alokačná, súčasťou ktorej je produkcia verejných statkov,
- distribučná, ktorej hlavný zámer v súčasnosti spočíva v zmiernovaní dôchodkových nerovností,
- korekčná, s dôrazom odstraňovania negatívnych externalít.

(Mankiw, 1999, Slaný, Žák, 1999, Spěváček, Rojíček, Vintrová, Zamrazilová, Žďárek 2012)

Oblasť nástrojov fiškálnej politiky predstavuje na Slovensku diferencovanú skupinu nástrojov, ktoré sa môžu spolupodieľať na obnovovaní makroekonomickej stability t. j. najmä pôsobenie na rovnomerný ekonomický rast, ako východiskový ukazovateľ odzrkadľujúci výkon ekonomiky. Pokladáme za vhodné poznamenať, že rozhodnutia vo fiškálnej oblasti ústrednou vládou značne ovplyvňujú aj výkon nižších stupňov verejnej správy. Previazanosť financovania verejnej správy s rozhodnutiami ústrednej vlády je značná, čo si vyžaduje citlivý prístup k tvorbe fiškálnej politiky najmä v oblasti zdaňovania príjmov fyzických osôb zo závislej činnosti, ktorá je podielovou daňou pre všetky stupne verejnej správy na Slovensku. Na obrázku č. 1 prikladáme spracovanú sústavu nástrojov fiškálnej politiky, ktorá môže byť využívaná pri tvorbe hospodárskej a verejnej politiky v podmienkach Slovenska.

Obrázok č. 1 – Nástroje fiškálnej politiky v podmienkach Slovenskej republiky.

Prameň: Vlastné spracovanie na základe: www.cenastatu.sme.sk

Na základe obrázku č. 1 je možné konštatovať, že v súčasnosti existuje viacero nástrojov fiškálnej politiky, ktoré je možné na jednotlivých stupňoch verejnej správy využívať. Ústredná vláda (vrcholový subjekt hospodárskej politiky) má v kompetencii možnosť rozhodovať o najpodstatnejších daniach, ktoré sú vyberané celoplošne t. j. daň z príjmov fyzických osôb a daň z príjmov právnických osôb. K otázke daní je však nutné pristupovať veľmi citlivo. Mnohé podniky by totiž mohli začať zvažovať možnosť, presunúť svoje podnikanie a daňové základy do tzv. daňových rajov, čím by došlo k zníženiu daňových príjmov domácej krajiny. „Tak ako niektoré zahraničné spoločnosti zakladajú svoje firmy na Slovensku, tak i slovenské podniky zakladajú ďalšie firmy v iných daňových rajoch. Ich cieľom je väčšinou dosiahnuť ešte nižšie daňové zaťaženie, ako je tomu u nás, prípadne skryť svoje reálne príjmy pred štátom a spoločnosťou.“ (Badura, 2011) Presunu kapitálu do iných

krajín, praje i súčasná informačná spoločnosť a uvoľnené pravidlá pre zakladanie nových spoločností. Cieľom tohto všetkého je pritiahnúť na svoje územie nový kapitál. „Náklady na založenie spoločnosti v daňových rajoch po celom svete sú minimálne (zvyčajne ide o niekoľko sto USD). Môže si ju dovoliť zaplatiť takmer každá spoločnosť, ktorá sa tak rozhodne. Tieto minimálne poplatky pre firmy však znamenajú obrovské daňové úniky pre krajiny, v ktorých tieto podniky reálne pôsobia. Tie by inak mohli vybrať na daniach podstatne viac finančných prostriedkov, využiť ich na podporu vlastnej ekonomiky a boj s krízou.“ (Badura, 2013) Podmienky výberu uvedených daní sú upravené v zákonoch: Zákon NR SR č. 222/2004 Z. z. a Zákon NR SR č. 595/2003 Z. z. Upriamením pozornosti aj na nižšie stupne verejnej správy je možné konštatovať, že disponujú parciálnymi fiškálnymi nástrojmi, ktorých kreovanie je v kompetencii vyšších územných celkov (VÚC), alebo miestnych samospráv. Podzákonými úpravami (VZN), môžu v rámci svojho územia využívať vo svoj prospech peňažné prostriedky získané z vyrubovania daní, ktoré tvoria súčasť celkových príjmov. Zdôrazňujeme relatívnu samostatnosť vo formovaní verejnej politiky na nižších stupňoch verejnej správy, ktorá je obmedzovaná legislatívou (legislatívna funkcia štátu) a zároveň ovplyvňovaná vrcholovou hospodárskou politikou. Výkonu verejnej politiky môžeme pripísať všeobecnejší význam, ako je to v prípade tvorby hospodárskej politiky, ktorá je spojená najmä s výkonom vlády. Na realizácii verejnej politiky sa podieľa široký okruh jej tvorcov, čo vyplýva zo samotnej štruktúry verejnej správy. Pri dosahovaní národohospodárskych cieľov by malo dochádzať ku koordinácii aktérov verejnej politiky, aby sa zabezpečovala vzájomná previazanosť väzieb medzi nimi, čo bude prispievať k vytýčeniu cieľov od najnižšej až po najvyššiu úroveň verejnej správy.

Poskytovanie grantov a transferov sme uviedli na konci schémy, ako možnosť všetkých stupňov verejnej správy využívať aj túto intervenčnú aktivitu. Je prirodzené, že rozsah a možnosti uplatňovania grantov a transferov jednotlivými stupňami verejnej správy sú individuálne, ale zároveň dodávame, že granty a transfery tvoria významnú zložku nástrojov fiškálnej politiky. Súčinnosťou aktivity jednotlivých stupňov verejnej správy by malo dochádzať k využívaniu nástrojov fiškálnej politiky, ktoré budú svojou aktivitou prispievať k čo najväčšej prosperite územia. Posilňovanie decentralizačných tendencií na Slovensku s podporou fiškálnej decentralizácie vytvára priestor pre väčšiu samostatnosť tvorby vlastnej verejnej politiky. Zásadou subsidiarity by sa malo zabezpečovať, aby sa v praxi realizujúce intervenčné opatrenia uplatňovali na úrovniach verejnej správy, ktoré majú najlepšie informácie o ekonomicko–sociálnom stave územia. Predpokladom pre úspešnú akúkoľvek

intervenciu je nevyhnutná existencia nástrojov, ktoré by dovoľovali prakticky zasiahnuť do fungovania ekonomických procesov a aj právomoc disponovať finančnými prostriedkami, ktoré by umožnili intervenčnú aktivitu. Z možnosti reálne ovplyvňovať ekonomický vývoj v území pomocou nástrojov verejnej politiky povinného, alebo dobrovoľného charakteru vyplýva právomoc spravovať územie, už na najnižšej miestnej úrovni a tým prispievať k rozvoju územia, ktorý je spojený aj s dosahovaním pozitívneho tempa ekonomického rastu.

1.3 Dekompozícia hrubého domáceho produktu Slovenskej republiky

V nasledujúcej podkapitole príspevku zameriame pozornosť na vývoj hrubého domáceho produktu v podmienkach Slovenska v rokoch 2000 – 2012, ktorý vyjadríme využitím výdavkovej metódy, čo nám umožní vyjadriť podiel jednotlivých sektorov na celkovom objeme hrubého domáceho produktu. „Výdavková metóda sa označuje aj ako metóda toku produktov. Zachytáva peňažnú hodnotu výdavkov jednotlivých ekonomických subjektov – domácností, podnikov, vlády a zahraničia na rôznorodé finálne výrobky a služby. Hrubý domáci produkt vyjadrený výdavkovou metódou zahŕňa:

- osobné spotrebné výdavky na statky dlhodobej, krátkodobej spotreby a služby (C),
- hrubé súkromné domáce investície (I),
- štátne nákupy výrobkov a služieb (G),
- čistý vývoz (NX).

Zjednodušene môžeme zapísať vyjadrenie hodnoty HDP nasledovne:“

$$\mathbf{HDP = C + I + G + NX}$$

(Uramová a kol., 2000, s. 33)

Tabuľka č. 1 HDP Slovenska v bežných cenách (b. c.) a jeho dekompozícia v rokoch 2000 – 2012

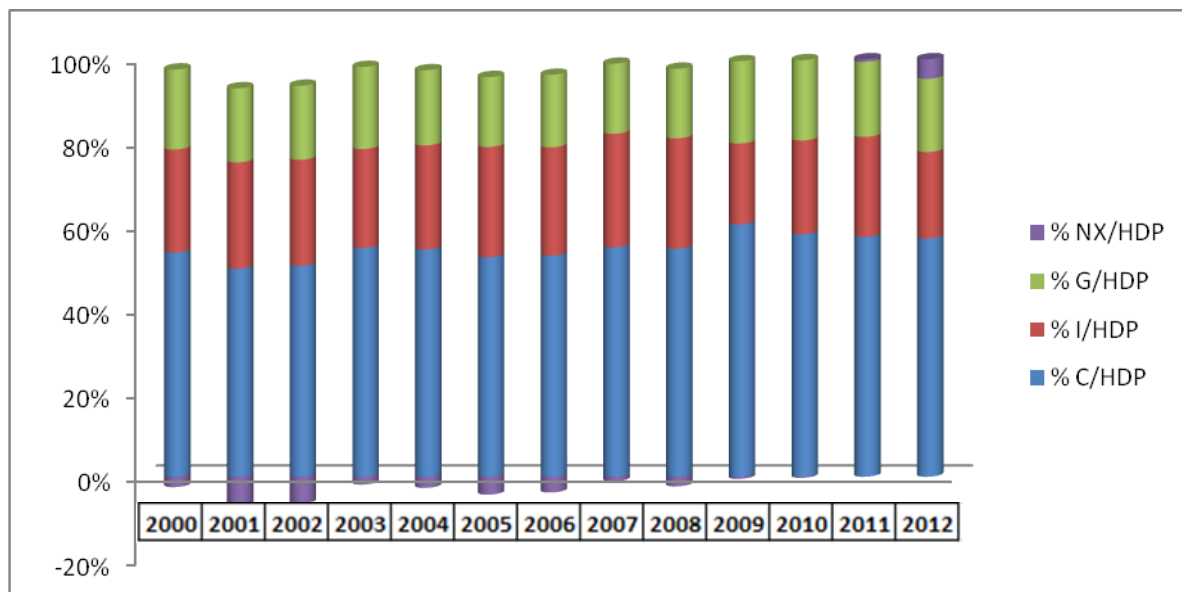
Roky	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
HDPv mld. € b. c.	32,00	34,00	37,00	41,00	45,00	49,00	55,00	61,00	66,00	63,00	66,00	69,00	71,00
% C/HDP	56,45%	57,88%	57,91%	56,89%	57,43%	57,47%	57,24%	56,14%	57,21%	61,04%	58,35%	57,47%	57,28%
% I/HDP	25,98%	29,57%	29,08%	24,61%	26,34%	28,87%	28,02%	27,82%	27,69%	19,55%	22,56%	23,93%	20,77%
% G/HDP	20,14%	20,64%	20,28%	20,41%	19,01%	18,32%	18,78%	17,14%	17,48%	19,90%	19,32%	17,97%	17,60%
% NX/HDP	-2,58%	-8,08%	-7,28%	-1,91%	-2,78%	-4,66%	-4,03%	-1,10%	-2,38%	-0,48%	-0,23%	0,63%	4,70%

Prameň: Vlastné spracovanie na základe údajov z internetovej stránky: www.statistics.sk

Na základe údajov z tabuľky č. 1 môžeme konštatovať, že hodnota HDP vyjadrená

v bežných cenách počas sledovaného obdobia mala narastajúcu tendenciu, čo môžeme považovať za priaznivé, nakoľko dochádzalo k pozitívnemu ekonomickému rastu. Výnimku predstavuje rok 2009, kde je možné v porovnaní s rokom 2008 vidieť mierny pokles HDP o cca. 3 mld. €, čo môžeme pripísať aj účinkom finančnej krízy, ktorá negatívne ovplyvnila ekonomický vývoj nielen na Slovensku. Najväčším podielom sa na tvorbe HDP počas sledovaného obdobia podieľala súkromná spotreba domácností, ktorá predstavuje stabilný podiel na HDP, ktorý môžeme vyjadriť v intervale od 56,45 % (rok 2000), až po 61,04 % (rok 2009) Hodnota súkromných domácich investícií sa podieľala v sledovanom období približne 25 % na tvorbe HDP. Výrazný pokles investičnej aktivity je možné vidieť v roku 2009, kde sa jej úroveň znížila na 19,55 % vyjadrená podielom na HDP, čo bol výrazný prepád v porovnaní s rokom 2008, kde jej % podiel na HDP predstavoval výšku 27,69 %.

K opätovnému nárastu investičnej aktivity dochádza po roku 2009, ale zároveň môžeme zhodnotiť, že jej výška v % podiele na HDP je relatívne nízka pri porovnaní s obdobím pred začiatkom finančnej krízy. Objem vládnych výdavkov (štátnych) nákupov predstavuje rovnako stabilný objem na tvorbe HDP, ktorý môžeme vyjadriť približne hodnotou 20 %. Poslednou zložkou, ktorá prispieva k tvorbe HDP je hodnota čistého exportu. V podmienkach Slovenska za sledované obdobie dochádza k prevahe hodnoty importu nad exportom, čoho dôsledkom je pasívne saldo obchodnej bilancie, čo v konečnom dôsledku znižuje úroveň hodnoty HDP. Výnimky predstavujú roky 2011 a 2012, kde hodnota exportov bola vyššia, ako hodnota importov, čo predstavovalo mierne zvýšenie úrovne HDP na Slovensku v minimálnej miere. V Grafe 1 sme spracovali údaje z tabuľky č. 1, aby bolo možné prehľadnejšie zhodnotiť podiel jednotlivých výdavkov v ekonomike, ktoré sa podieľajú na formovaní HDP.

Graf 1 % podiel jednotlivých komponentov HDP Slovenska na jeho tvorbe v rokoch 2000 - 2012

Prameň: Spracované na základe údajov z tabuľky č. 1.

V nasledujúcej podkapitole vyjadríme potrebu väčšej vypovedacej hodnoty HDP formou zachytávania ďalších aktivít, ktoré ovplyvňujú jeho výšku a tým aj úroveň makroekonomickej aktivity aj keď priamo neprechádzajú trhom. Zameriame sa najmä na neplatenú prácu, ktorá by mala byť zohľadňovaná pri spresňovaní úrovne HDP, ako meradla, ktoré vyjadruje ekonomickú silu príslušnej krajiny.

1.4 Nepresnosti pri meraní hodnoty HDP

Vyjadrenie hodnoty hrubého domáceho produktu môžeme považovať za ukazovateľ, ktorý je medzinárodne akceptovaný a poskytuje súhrnné informácie o makroekonomickej aktivite ekonomiky najčastejšie v prepočte tempa rastu reálneho produktu. Na prvý pohľad sa môže zdať, že je to dostačujúce vyjadrenie ekonomickej aktivity za určité obdobie nie je, to však komplexný ukazovateľ, ktorý by súhrnne pokrýval všetky hodnoty vyprodukované v príslušnej ekonomike. Je vhodné zvlášť v súčasných ekonomických podmienkach skúmať jeho nepresnosti vo vyjadrovaní jeho objemu, aby bolo možné zhodnotiť výkon ekonomiky objektívnejším spôsobom. Čím bude HDP v sebe zahŕňať širšie spektrum ekonomických aktivít, tým bude možné prostredníctvom jeho vyjadrenia získať informáciu, ktorá bude mať väčšiu vypovedaciu schopnosť v porovnaní so súčasným vyjadrením. Dáta, týkajúce sa aktivít nezahrnutých v HDP nie je možné

vyjadriť s úplnou presnosťou, ale je vhodné, aby sa odhadovala ich veľkosť a bolo možné posudzovať a vyhodnocovať ich trend vývoja v čase a priestore.

K najčastejším argumentom, kritizujúcim použitie HDP ako jadrového indikátora pre hodnotenie ekonomickej výkonnosti krajiny v čase, resp. relatívne vo vzťahu k ostatným krajinám podľa Dornbuscha (1994) patria:

- existencia ťažko merateľných výstupov, ktoré nie sú na trhu obchodovateľné, napr. hodnota neplatenj práce,
- problematickosť peňažného vyjadrenia kvality niektorých produktov (najmä v prípade rýchlo sa rozvíjajúcich odvetví, ako informačno-komunikačné technológie, elektronika a podobe),
- existencia aktivít súvisiacich s trestnou činnosťou, korupciou a pod., ktoré prispievajú k rastu HDP,
- nezohľadňovanie znečisťovania životného prostredia a miery vyčerpania prírodných zdrojov,
- nezapočítavanie hodnôt produkovaných v rámci aktivít vo voľnom čase.

Z hľadiska obsahu príspevku sú pre nás osobitne významné neobchodovateľné výstupy. Príspevok je zameraný najmä na objasňovanie hodnoty neplatenj práce, ktorá tvorí jednu z významných zložiek, ktorá nie je započítaná do celkového objemu HDP. Hodnotu neplatenj práce tvoria aktivity, ktoré sú spojené so staraním o deti, varením pre rodinu, upratovaním, drobnými opravami okolo domu a ďalšími činnosťami, ktoré neprechádzajú trhom. Bohatší ľudia si na uvedené činnosti najímajú pomoc, v takom prípade sa neplatená práca stáva platenou a jej hodnota je započítaná do HDP. Podstatný objem neplatenj práce je však vytvorený v rámci aktivít voľného času, čo predstavuje hodnoty, ktoré sa neodzrkadľujú vo výkone ekonomiky, meranom prostredníctvom uvedeného indikátora. (Burda, Wyplosz, 2013)

1.5 Vybrané súvislosti neplatenj práce v podmienkach Slovenskej republiky

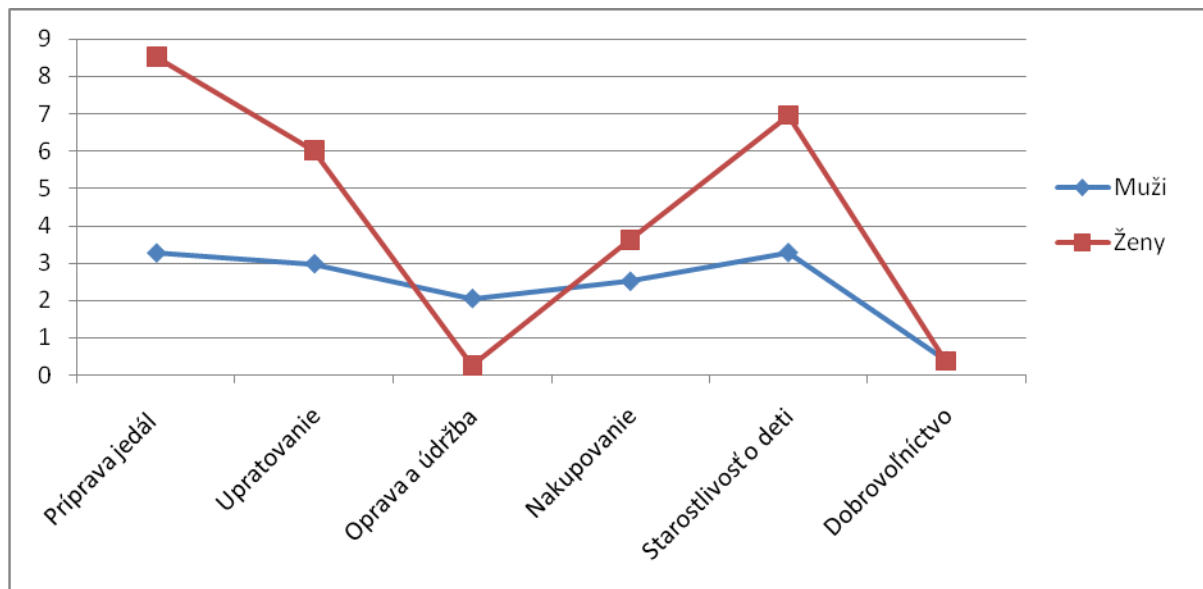
Neplatená práca predstavuje významnú súčasť ekonomiky, ktorej objem nie je zachytený v makroekonomickom ukazovateli HDP. Zahŕňa široký okruh činností mimo oficiálneho trhu práce, ktoré nie sú finančne odmeňované. Znamená akúkoľvek činnosť využívajúcu ekonomické zdroje na uspokojenie potrieb - prácu v domácnosti, starostlivosť o dieťa a iné závislé osoby, prácu v dobrovoľných organizáciách, pomoc v rodinnom podniku

a pod. (Kaščáková, 2012) Vo všeobecnosti môžeme za dobrovoľníctvom považovať činnosti, ktoré sú súčasťou rôznych dobrovoľníckych programov, počas ktorých jednotlivci venujú čas svojho voľného času napríklad na vzdelávanie predstaviteľov neziskového sektora, pomoc pri charitatívnych akciách a pomoc miestnej komunite. (Hroncová-Vicianová, 2014) Dobrovoľníctvo sa pričiňuje o pocit spolupatričnosti, ale aj ocenenie, možnosť seberealizácie. Skúsenosť dobrovoľníctva v tíme koordinátorov je oveľa intenzívnejšia – zahŕňa komplexné skúsenosti s riadením organizácie, manažmentom dobrovoľníkov, organizáciu podujatí veľkého rozsahu a podobne. (Kika, Vallušová, 2011)

Rozsah, výkon, štruktúra a faktory neplatenej práce, ktoré ju ovplyvňujú, by mali byť predmetom intenzívnejšieho záujmu ekonómov, sociológov a štatistikov, aby bolo možné presnejšie odhadovať jej veľkosť, štruktúru a potenciálny vývoj. Racionálne správajúci sa jednotlivec rozdeľuje svoje aktivity medzi prácu platenú, aby mohol zabezpečovať svoju materiálnu existenciu prostredníctvom mzdy, alebo prácu neplatenú, ktorej výkon je v prípade jednotlivca ovplyvňovaný viacerými preferenciami. Celkové rozdelenie časového fondu jednotlivca medzi prácu platenú a neplatenú závisí na veku, pohlavia, štruktúry domácnosti, sociálneho statusu, lokalizácie domácností a pod. V prípade mladej generácie často dochádza k substitúcii neplatenej práce k činnostiam, ktoré prechádzajú trhom. (Antopolous, 2008) Vo všeobecnosti je možné konštatovať, že „výrazná časť produkcie domácností sa na trh nikdy nedostane, pretože ide buď o neplatenú prácu v domácnosti, alebo dobrovoľnícku prácu. Domácnosti za túto časť produkcie nedostanú akúkoľvek formu odmeny, napr. v podobe mzdy, ide teda o neplatenú prácu. Len malá časť výsledkov neplatenej práce sa v prípade metodiky národných účtov započítava do výkonu ekonomiky, ktorý je vyjadrený prostredníctvom HDP.“ (Huňady, Orviská, s. 2, 2013) Z makroekonomického pohľadu predstavuje neplatená práca hodnotu rovnako, ako práca platená, len s tým rozdielom, že jej objem nie je započítaný do výkonu národnej ekonomiky. Na základe výstupu projektu VEGA 1/1141/11, „*Trh práce v kontexte špecifik neplatenej práce, meranie jej rozsahu a dopadu na domácnosti, podnikateľskú sféru a ekonomiku*“ na ktorý v súčasnosti nadväzuje projekt VEGA č. 1/0935/13 „*Neplatená práca ako potenciálny zdroj sociálno-ekonomického rozvoja spoločnosti a determinant individuálneho blahobytu*“ je možné vyvodiť viacero záverov. Výsledkom uvedeného projektu je viacero zistených skutočností, týkajúcich sa neplatenej práce v podmienkach Slovenskej republiky, ktoré objasňujú súvislosti ekonomického aj neekonomického charakteru neplatenej práce a v neposlednom rade predstavujú prínos najmä v odhadovanej kvantifikácii jej objemu na Slovensku za rok 2011. Uvedený prebiehajúci projekt VEGA rozširuje pôvodný výskum najmä o oblasť vyčíslenia hodnoty potenciálnej

substitúcie neplatenj práce za prácu platenú s objasnením dôvodov, ktoré sú spojené so substitúciou.

Na základe výstupov z projektu VEGA 1/1141/11 je možné konštatovať, že viac hodín venovaných neplatenj práci pripadá v prospech žien, čo je možné vidieť na Grafe 2. Výnimku predstavujú tradične mužské práce v prípade opravy a rekonštrukcií obydlia.

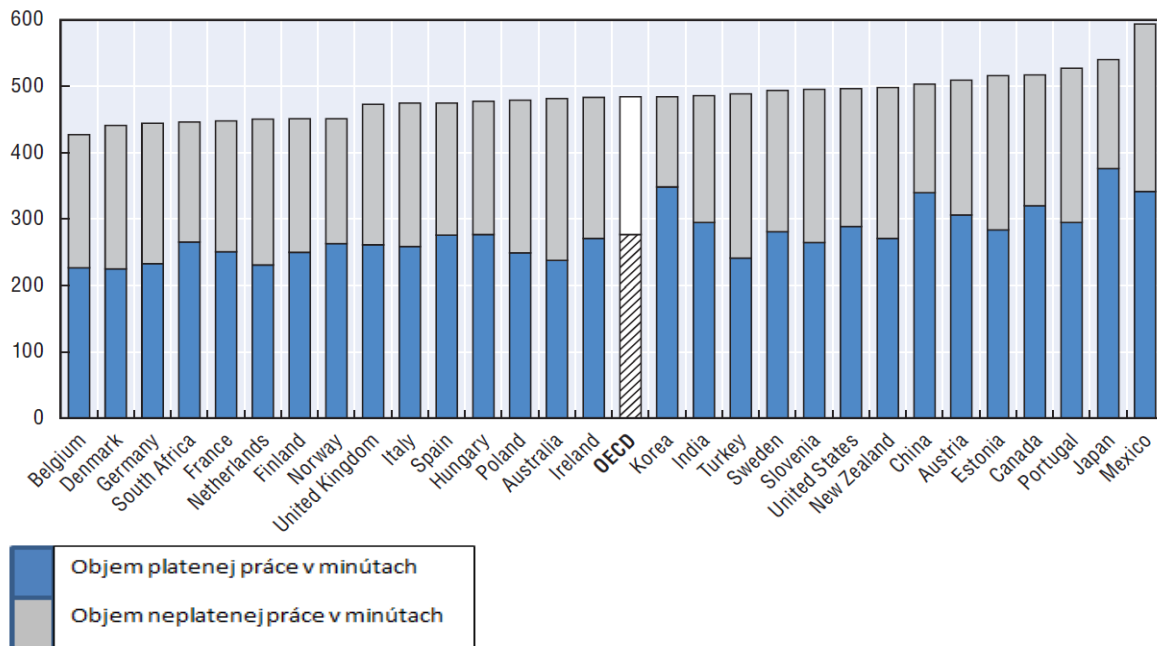

Graf 2 – Vybrané činnosti v rámci neplatenj práce v hodinách za rok 2011

Prameň: Vlastné spracovanie na základe výstupov projektu VEGA 1/1141/11

Celkový priemerný čas strávený výkonom neplatenj práce za rok 2011 za všetky sledované činnosti, ktoré boli zistené primárnym výskumom kvantifikovaný týždennou hodnotou, predstavoval v prípade žien takmer 36 hodín a 22 hodín u mužov. Ženská časť populácie venuje najviac hodín neplatenj práce prípravou jedál a zároveň starostlivosťou o deti, čo spolu predstavuje týždenne v priemere za Slovensko 17 hodín. Muži venujú neplatenj práci čas, ktorý je spojená najmä s prípravou jedál a údržbou obydlia, čo predstavuje cca. 5 hodín týždenne, čo je výrazne menej v porovnaní s realizáciou týchto prác u žien. Na grafe č. 3 je zachytená dĺžka neplatenj práce vybraných krajín vyjadrená v minútach za deň v porovnaní s platenou prácou. V podmienkach Slovenska v roku 2011 predstavovala priemerná dĺžka neplatenj práce zistená výskumom VEGA 221 minút v prípade žien aj mužov spoločne, čo je porovnateľné s krajinami, ako je Belgicko, Dánsko, Nemecko. Napriek tomu, že metodika zisťovania nebola úplne totožná, je možné hodnoty považovať za zrovnateľné. Menší rozsah neplatenj práce pripadá na krajiny, ako Japonsko, Čína a Kórea. Medzi krajiny s najvyšším denným objemom neplatenj práce vyjadrenej v minútach sú krajiny, ako Turecko a Nový Zéland. Je prirodzené, že objem neplatenj práce je

pre rôzne krajiny diferencovaný, čo vytvára potrebu jej exaktnejšieho merania v jednotlivých krajinách, čo by spresnilo aj výpočet indikátora HDP.

Graf 3 –Priemerná dĺžka platenej a neplatenej práce v minútach za deň v roku 2011

Prameň: OECD's Secretariat estimates based on national time-use surveys (see Miranda, 2011)

Z celosvetového vyjadrenia denného objemu neplatenej práce je možné vyvodit' záver, že jej hodnota v percentuálnom vyjadrení na HDP sa pohybovala od úrovne 20 % (Kórea), až po takmer 60 % (Portugalsko). (Society at a Glance, 2011). Na základe výsledkov projektu VEGA 1/1141/11 je možné konštatovať, že objem neplatenej práce predstavoval v roku 2011 hodnotu 27, 43 % HDP, čo je porovnateľné krajinami, ako sú Nemecko, Belgicko, Fínsko, Veľká Británia. Uvedené výsledky merania hodnoty neplatenej práce naznačujú, že jej objem má nezanedbateľnú hodnotu. V podmienkach Slovenskej republiky to pre porovnanie predstavuje vyššiu hodnotu, akou sa na HDP v roku 2011 podieľali vládne výdavky (17,97 %). Odhadovaný percentuálny podiel hodnoty neplatenej práce bol dokonca v uvedenom období na Slovensku vyšší, ako úroveň hrubých investícií, ktoré tvorili 23,93 % HDP.

Ukazuje sa, že jej veľkosť by podstatne ovplyvnila úroveň celkového výkonu ekonomiky. V celosvetovom meradle je možné nájsť spoločný prienik v oblasti výskumu neplatenej práce, ktorý je spojený najmä s hypotézou, že väčším podielom sa na jej tvorbe podieľajú ženy, ako muži, čo sa potvrdilo aj ukončeným výskumom na Ekonomickej fakulte UMB v Banskej Bystrici. Ukončený výskum vytvoril priestor pre skúmanie ďalších súvislostí

neplatenj práce, ako napr. identifikácia činiteľov, ktoré motivujú jednotlivcov, k tomu, aby nahrádzali neplatenú prácu platenou. Naznačené súvislosti ďalej rozvíja prebiehajúci VEGA 1/0935/13, ktorého výsledkom budú prínosy nielen v odhade neplatenj práce na HDP, ale rovnako aj výstupy, ktoré budú dopĺňať makroekonomický kontext mikroekonomickými súvislosťami, ktoré tvoria základ fungovania ekonomiky ako celku.

Zhrnutie

Skúmanie neplatenj práce ako ekonomického, sociálneho, politického, etického a kultúrneho fenoménu má svoje opodstatnenie dané viacerými skutočnosťami. Najvýraznejšie sa táto skutočnosť viaže k tomu, že neplatená práca má, čo potvrdil aj realizovaný výskum, výrazný podiel na HDP a zvyšuje teda celkový output ekonomiky. Pokiaľ však nevieme, aký je jej rozsah nepoznáme jej formy ani motívy jednotlivcov a domácností k jej vykonávaniu, nevieme následne posúdiť jej prínosy ku kvalite života respektíve formulovať odporúčania smerom k hospodárskej politike štátu v podmienkach SR. (Uramová, 2012) Význam neplatenj práce a jej prínosu pre spoločnosť je možné vnímať v dvoch rovinách a to mikro a makroekonomickej. Makroekonomický pohľad na objem neplatenj práce je spojený najmä s identifikáciou veľkosti objemu neplatenj práce na HDP. Mikroekonomické aspekty neplatenj práce sú spojené najmä s osobnými preferenciami jednotlivcov a rovnako aj s rozdeľovaním voľného času medzi všestranné aktivity v rámci dňa. „Realizácia neplatenj práce spadá zo sociologického hľadiska do sféry „povinností človeka“ a je v úzkej súvislosti so sférou „slobody“, do ktorej patrí otázka využívania voľného času a iných dobrovoľných činností človeka. Na tú istú činnosť existujú viaceré uhly pohľadu. V závislosti od toho, aký má človek k nej vzťah, Pokiaľ ju vykonáva dobrovoľne a má k nej pozitívny vzťah, napr. varenie, práca v záhrade a pod., zahŕňa sa medzi jeho záujmové aktivity.“ (Hronec, 2012)

Zisťovanie objemu neplatenj práce a jej motívov zo strany jednotlivcov predstavuje poznanie, ktoré môže byť pre spoločnosť prínosom . „Ignorovanie hodnoty neplatenj práce môže viesť k mylnej predstave, že vzrástol blahobyt spoločnosti o viac, než v skutočnosti. Napríklad, ak v súčasnosti ľudia viac platia za jedlo, oblečenie a starostlivosť o členov rodiny, pretože už si to nevykonávajú svojpomocne doma v rámci neplatenj práce, ale platia za vykonanie týchto činností tretej osobe, môže sa zdať, že blahobyt vzrástol viac, ako je realita. Ignorovanie hodnoty neplatenj práce môže tiež skresľovať ukazovatele rozdelenia dôchodkov a v konečnom dôsledku aj ukazovatele chudoby.“ (Považanová, Nedelová, 2012)

Príspevok sa zaoberá prezentovaním vybraných makroekonomických výsledkov výstupu projektu VEGA 1/1141/11, ktoré sú spojené najmä s vyjadrením podielu neplatenj práce na HDP. Do popredia vystupujúce otázky, ktoré sú spojené aj s výkonom hospodárskej politiky, majú svoje miesto aj pri skúmaní neplatenj práce, ako to naznačujú viacerí autori (Uramová 2012, Orviská, Huňady 2013) Realizácia hospodárskej politiky najmä v oblasti trhu práce môže ovplyvňovať dĺžku venovanú neplatenj j práce zo strany jednotlivcov a domácnosti. Disponibilný dôchodok predstavuje jeden zo základných determinantov, ktorý môže prispievať k nárastu, alebo poklesu neplatenj práce. Prerozdeľovanie dôchodkov v krajine (redistribučná funkcia štátu) s nastavením podmienok výberu daní t. j. nástrojov fiškálnej politiky, ovplyvňujú výšku disponibilných dôchodkov určujúcich následnú ďalšiu alokáciu zdrojov jednotlivcov. V článku poukazujeme na skutočnosť, ktorá je spojená s významom neplatenj práce pre ekonomiku. Jej objem na HDP za rok 2011 dosahoval úroveň hrubých investícií firiem, čo už nie je zanedbateľné. V nadväznosti na uvedený fakt vzniká opodstatnenie skúmania mikroekonomického aspektu jednotlivcov a domácností vo sfére neplatenj práce, ktoré môže priniesť viacero podnetov pre realizáciu štrukturálnej hospodárskej politiky na trhu práce v podmienkach Slovenska. Odhad neplatenj práce na HDP na Slovensku je zistením, ktoré by malo byť podnetné pre spracovávanie ďalších súvislostí a vyvodzovania dôsledkov, ktoré môžu pozitívne ovplyvňovať výkon hospodárskej politiky a v neposlednom rade aj samotnú hospodársku prax, ktorá môže byť námetom pre posun rozvoja ekonomickej teórie v oblasti neplatenj práce.

Zdroje:

1. ANTONOPOULOS, R. 2008. *The Unpaid Care Work–Paid Work Connection*. [online] ILO, Working Paper 541. Annandale-on-Hudson, 2008. NY: The Levy Economics Institute of Bard. Lund. [cit. 5.5.2014] Dostupné na internete: http://www.levyinstitute.org/pubs/wp_541.pdf
2. BADURA, P. 2011. Európska únia a daňové raje. In *Medzinárodné vzťahy 2011: aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky: zborník príspevkov z 12. medzinárodnej vedeckej konferencie: zámok Smolenice 1. - 2. december 2011 [elektronický zdroj]*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2011. ISBN 978-80-225-3357-7, s. 19-26.
3. BADURA, P. 2013. Slovenské podniky a daňové raje. In *Vplyv medzinárodného zdanenia a domáceho daňového systému na rozvoj podnikateľskej sféry SR: zborník vedeckých statí: priebežné výsledky riešenia grantovej úlohy VEGA č. 1/0064/13*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2013. ISBN 978-80-225-3783-4, s. 78-81. VEGA 1/0042/13.
4. BALDWIN, R., WYPLOSZ, CH. 2008. *Ekonomie Evropské integrace*. Grada Publishing, 2008. 480 s. ISBN 97-80-247-807-1.
5. BURDA, M., WYPLOSZ, CH. *Macroeconomics (A European Text)*. 2013. Oxford University Press, 6 edition. 2013. 576 p. ISBN 978-0199608645.
6. DORNBUSCH, R., FISCHER, S. 1994. *Makroekonomie*. Praha: SPN. 1994. ISBN 80-04-25 556-6.
7. FOLTYS, J. 2012. *Outsourcing w przedsiębiorstwach sektora MŚP. Scenariusz aplikacyjny*. Wyd. Uniwersytetu Śląskiego Katowice. 2012. ISBN 978-83-226-2078-6.
8. HRONEC, M. 2012. *Vplyv platenej a neplatenej práce na ekonomiku*. In *Trh práce v kontexte špecifik neplatenej práce, meranie jej rozsahu a dopadu na domácnosti, podnikateľskú sféru a ekonomiku: zborník vedeckých štúdií VEGA 1/1141/11*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2012. ISBN 978-80-557-0437-1.
9. HRONCOVÁ-VICIANOVÁ, J. 2014. *Uplatňovanie podnikovej filantropie na Slovensku*. In *Sociálna ekonomika a vzdelávanie, zborník vedeckých štúdií*. Banská Bystrica: Ekonomická fakulta UMB. Centrum výskumu sociálnej ekonomiky a podnikania a Inštitút ekonomických vied EF UMB. 2014. s. 1-9. ISBN 978-80-557-0623-8.
10. HUŇADY, J., ORVISKÁ, M. 2013. *Faktory motivácie k neplatenej práci a niektoré politické implikácie*. In *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie s názvom: Globalizácia a jej sociálno-ekonomické dôsledky*. Žilina: Žilinská Univerzita. 2013. 858 s. ISSN 1336-5878.

11. JUREČKA, V. a kol. 2013. Makroekonomie. Praha: Grada Publishing. 2013. 352 s. ISBN 978-80-247-4386-8.
12. KAŠČÁKOVÁ, A. 2012. *Rodová nerovnosť v podmienkach neplatenej práce v domácnostiach SR. In Reproduction of the human capital: connections and relations: conference proceedings.* Praha. 2012. s. [1-10]. ISBN 978-80-86175-82-9.
13. KIKA, M., VALLUŠOVÁ, A. 2011. *Dobrovoľníctvo vo vysokoškolskom prostredí. In Sociálne podnikanie verzus chudoba a dobrovoľníctvo. Recenzovaný zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie.* Banská Bystrica: EF UMB. 2011. ISBN 978-80-557-0259-9.
14. LISÝ, J. a kol. 2013. Makroekonomická rovnováha a nerovnováha. (Teoretické a praktické problémy). Ekonomická univerzita Bratislava. 2013. 208 s. ISBN 978-80-8078-588-8.
15. MANKIW, G. 1999. Zásady ekonomie. Praha: Grada Publishing. 1999. ISBN 80-7169-891-1.
16. OECD. 2011. *Cooking, Caring and volunteering: Unpaid work around the world. WP. 116* [online] [cit. 05.5.2014]
Dostupné na internete:
<[http://search.oecd.org/officialdocuments/displaydocumentpdf/?cote=DELSA/ELSA/WD/SEM\(2011\)1&doclanguage=en](http://search.oecd.org/officialdocuments/displaydocumentpdf/?cote=DELSA/ELSA/WD/SEM(2011)1&doclanguage=en)>
17. OECD. 2011. *Society at a Glance – OECD Social Indicators. 2011.* [online] [cit. 05.5.2014]
Dostupné na internete: <http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/social-issues-migration-health/society-at-a-glance-2014_soc_glance-2014-en#page26>
18. POVAŽANOVÁ, M., NEDELOVÁ, G. 2012. *Neplatená práca v SR v porovnaní s vybranými krajinami svetového hospodárstva. In Trh práce v kontexte špecifik neplatenej práce, meranie jej rozsahu a dopadu na domácnosti, podnikateľskú sféru a ekonomiku: zborník vedeckých štúdií VEGA 1/1141/11.* Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2012. ISBN 978-80-557-0437-1.
19. SPĚVÁČEK, V. a kol. 2012. Makroekonomická analýza. 2012. 608 s. Praha: Linde. ISBN 978-80-8613-92-4.
20. SLANÝ, A. a kol. Makroekonomická analýza a hospodárska politika. C. H. Beck. 2003. 375 s. ISBN 8071197383.
21. SLANÝ, A., ŽÁK, M. 1999. Hospodárska politika. C. H. Beck. 1999. 271 s. ISBN 80-210-2475-5.
22. URAMOVÁ, M. a kol. 2000. Makroekonómia. Banská Bystrica: OZ Ekonómia. 2000. 172 s. ISBN 80-8055-364-5.

23. URAMOVÁ, M. 2012. *Interdisciplinárny výskum neplatenj práce v podmienkach SR – ciele, metódy a postupy riešenia*. In *Trh práce v kontexte špecifik neplatenj práce, meranie jej rozsahu a dopadu na domácnosti, podnikateľskú sféru a ekonomiku: zborník vedeckých štúdií VEGA 1/1141/11*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2012. ISBN 978-80-557-0437-1.
24. Zákon NR SR č. 595/2003 Z. z.
25. Zákon NR SR č. 222/2004 Z. z.
26. www.statistics.sk
27. www.cenastatu.sme.sk